

Kanser Hastası Yakınlarının Algıladığı Sosyal Destek ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Elif YILDIRIM¹

Yrd. Doç. Dr. Nevzat BİLGİN²

Kanser, mortalite ve morbidite hızı yüksek olduğundan kansere yakalanan birey ve çevresini birçok açıdan etkileyen bir hastalıktır. Hayatı tehdit eden ve süregelen bir hastalık olan kanser; duygusal, ruhsal ve davranışsal tepkilere neden olan önemli bir sağlık problemidir (Ateşçi, 2003). Hücre yapısını bozarak ve kontrolsüz bir şekilde çoğalıp yayılarak bireyleri sona götürür. Kanser erken teşhis konulmayıp tedavi edilmeyince büyük olasılıkla ölüme neticelenen ve gelişmiş ülkelerdeki ölüm nedenlerinin %25'ini oluşturan önemli bir sağlık sorunudur.

Hasta sayısının her geçen gün artması nedeniyle bir halk sağlığı sorunu olmaya başlayan kanser hastalığının önlenmesi, erken tanı ve tedavisi günümüzde tıbbın en çok çaba gösterdiği alanların başında gelmektedir. Son yıllarda hastalığın tedavisine yönelik bulgular moleküler düzeyde yapılan çalışmalar ve elde edilen bulgular ile “kanser ve kanser tedavisi” konusu, bilim dünyasına önemli katkılarda bulunmuştur. Gelişen bu bilgiler doğrultusunda kanser hastalığının ileri evrelerde olduğu vakalarda dahi sağ kalım süresinin uzatılabilmesi, bazı kanser türleri için olası hale gelmiştir. Bilimin kanser hastalarına sağladığı daha uzun süre hayatta kalabilme avantajı, hastalığın sosyal yönünün daha fazla ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uzayan sağ kalım süresi ile kanser tedavisi, hasta kadar hastaya bakım veren yakın çevresi için de önemli sorunları beraberinde getiren yorucu bir süreç olmuştur. Tıbbın gelişen olanakları ise bu süreci hasta ve hasta yakınları için bir yere kadar rahatlatabilmektedir.

İnsanlar kendilerine veya sevdiklerine kanser tanısı konulduğunda inkâr, öfke, düşmanlık, pazarlık ve depresyon gibi birtakım evrelerden

¹ *İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*

² *İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, nevzatabilgin@aydin.edu.tr*

geçebilmekte ve ümitsizliğe kapılabilmektedir. Ruh sağlığı değişken ve göreceli bir kavram olduğundan dışarıdan gelen olumsuz etkiler arttıkça tinsanların ruhsal dengesi bozulabilir ve insanlar bu baskılara farklı tepkiler verebilir. Ruh sağlığının bozulmasıyla sosyal destek arasında önemli bir etkileşim vardır. Birey sıkıntılı durumdayken kendisine çevresi tarafından yapılan her türlü maddi ve manevi yardımlar olarak tanımlanan sosyal desteğin az veya orta düzeyde olması ciddi ruhsal sorun ve semptomlar yaşanmasına neden olabilir (Eker ve Arkar, 1995). Bu durum sosyal desteğin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca kanseri tedavi ederken tıbbi süreçler ne kadar önemli ise hasta ve hasta yakınlarına hastalık süreci ve sonrasında verilecek eğitimler de hastanın iyileşmesinde o kadar önemlidir.

Kanserli hastaya bakım veren bireylerin, hastanın semptomlarını izleyip kontrolünü, tıbbi tedavisinin yapılmasını ve hasta güvenliğini sağlama, psikolojik destek verme, günlük ihtiyaçlarını karşılama ve bakım verme, uygun araç-gereç temininde bulunma gibi birçok görevi bulunmaktadır (Polat, 2011). Kanser hastası yakınları, hastalarına bakım verirken üstlendikleri bu görevler, hasta yakınlarında fiziksel, ekonomik ve psikososyal sorunlara neden olabilmekte ve birey bu sorunların altından kalkamayıp umutsuzluğa kapılabilmektedir. Bireyin kendini olumsuz özellikleriyle tanımlaması, geleceğe dair olumsuz beklentilerinin olması, yaşadığı olumsuzlukların değiştirilemez ve kabul edilmesi gerektiğini düşündüren umutsuzluk, bireyde yaşama isteğinin azalmasına, çaresizlik ve depresyon duygularının yaşanmasına neden olmaktadır (Folkman, 2010). Bu nedenle hasta yakınlarının yaşadıkları sorunların azaltılması ve hasta yakınlarının desteklenmesi önemlidir.

Araştırmanın amacı, kanser hastası yakınlarının algıladığı sosyal destek ile umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi göstermektir. Bu amaç bağlamında; kanser hastası yakını olan bireylerin sosyo-demografik özelliklerini ve umutsuzluk ile sosyal destek düzeyleri üzerinde etkisi olacağı düşünülen faktörleri belirlemeyi amaçlayan Sosyo-demografik Bilgi Formu, bireylerin umutsuzluk düzeyini ölçmek için Beck Umutsuzluk Ölçeği ve hasta yakınlarının algıladığı sosyal destek düzeyini belirlemek için ise Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kanser hastası yakınlarına uygulanmıştır.

Araştırma, İstanbul ili, Fatih ilçesinde, Sağlık Bakanlığına bağlı İstanbul Eğitim ve Araştırma Hastanesi Ayaktan Kemoterapi Servisinde kemoterapi tedavisi almakta olan 130 kanser hastasının yakınına yöneltilen yüz yüze görüşme tekniği ile Sosyo-demografik Bilgi Formu ve ölçekler kullanılarak yürütülmüştür. Araştırma verilerinin çözümlenmesi kapsamında öncelikle Sosyo-demografik Bilgi Formu'ndan elde edilen sonuçlar, frekans ve yüzdeler tablolara halinde düzenlenerek yorumlanmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS 24.0 İstatistik paket programı kullanıldı. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotların (Frekans, Yüzde, Ortalama, Standart sapma) yanı sıra normal dağılımın incelenmesi için Kolmogorov - Smirnov dağılım testi kullanıldı. Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda; ölçek puanlarının normal dağılıma sahip olmadığı görüldü ve parametrik olmayan analizler tercih edildi. Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki grup durumunda, parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında Mann Whitney U test kullanıldı. Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında ikiden fazla grup durumunda, parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında Kruskal Wallis testi ve farklılığa neden olan grubun tespitinde Mann Whitney U test kullanıldı. Ölçekler arası ilişkinin araştırılmasında Spearman Korelasyon Analizi kullanıldı. Sonuçlar %95 güven aralığında, $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirildi. Genel güvenilirlik için Cronbach's Alpha katsayısı hesaplandı. Çok boyutlu algılanan sosyal destek Ölçeği genel güvenilirlik düzeyi 0,886; Beck umutsuzluk ölçeği genel güvenilirlik düzeyi 0,854 olarak bulundu.

Araştırmamızın en önemli hipotezini oluşturan kanser hastası yakınlarının algıladığı sosyal destek ile umutsuzluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırmamızda elde ettiğimiz verilere göre algılanan sosyal destek puanları arttıkça umutsuzluk puanları düşmektedir. Literatürde elde ettiğimiz sonucu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Kızıler, 2007; Çelik, 2015)

Araştırmamıza katılan hasta yakınlarını yaş değişkenine göre incelediğimizde kanser hastası yakınlarının algıladığı sosyal destek puanlarında anlamlı fark bulunmamış ancak 51 yaş ve üstü olan hasta yakınlarının umutsuzluk puanları yüksek bulunmuştur. Kızıler (2007) kanser hastası çocuğu olan ebeveynlerle yaptığı çalışmada, ebeveynlerin

yaşının algıladığı sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri üzerine etkisi olmadığını bulmuştur.

Araştırmamızda kadın hasta yakını ile erkek hasta yakını arasında algıladığı sosyal desteğe göre farklılık saptanmamıştır. Araştırmamız Pelit (2015) çalışmasıyla örtüşmektedir. Saunders (2003) yaptığı çalışmada kadınların sosyal destek algılarının daha açık olduğu ve erkeklerin daha fazla sosyal desteğe ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Ancak araştırmamızda cinsiyet farkının önemi olmadan kanser hastası yakınlarının sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu bulunmuştur. Umutsuzluk düzeylerine baktığımızda erkek hasta yakınlarının kadın hasta yakınlarından daha fazla umutsuzluk yaşadığı görülmüştür. Kızıler (2007) de yaptığı çalışmada erkek hasta yakınlarının daha fazla umutsuzluk yaşadığını belirtmiştir. Ancak literatürde yapılan birçok araştırmada cinsiyetler arasında bir fark olmadığı belirtilmektedir (Aslan ve ark., 2007; Özer ve Tezer, 2008; Dökmen, 2010; Tarhan, 2012; Subaşı ve ark., 2016). Literatürde olumsuz duygular ve cinsiyet konusunda farklı sonuçlar bulunmaktadır (Dökmen, 2010).

Araştırmamızda çalışan hasta yakınlarının çalışmayan hasta yakınlarına göre algıladıkları sosyal destek puanları yüksek çıkmıştır. Araştırmamızda çalışma durumu ile umutsuzluk ölçeği arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Aylık gelir değişkeni ile algılanan sosyal destek ölçeği arasındaki ilişki incelendiğinde aylık geliri 2001- 2999 TL arasında geliri olan bireylerin algıladıkları sosyal destek puanları daha yüksek çıkmıştır. Kızıler (2007) ve Pelit (2015) yaptıkları araştırmada ekonomik düzey ile algılanan sosyal destek puanları arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Çalışmamızda aylık gelir ile umutsuzluk ölçeği arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak umutsuzluk ölçeğinin alt ölçeği olan gelecek ile duyguların puanları 500-1000 TL aylık geliri olan bireylerde daha yüksek çıkmıştır. Bu durumda aylık geliri 500-1000 TL olan bireylerin gelecek ile ilgili kaygılarının daha yüksek çıktığını söyleyebiliriz. Literatüre baktığımızda yapılan bazı çalışmalar da aylık gelir ile umutsuzluk arasında anlamlı ilişki tespit etmemiştir (Guse ve Vermaak, 2011; Tarhan, 2012; Subaşı ve ark., 2016).

Hastasının tıbbi tanısı akciğer kanseri olan hasta yakınlarının algıladıkları sosyal destek düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Kolon, meme, mide ve nazofarenks kanser hastalarının yakınlarının umutsuzluk düzeyleri, akciğer kanseri ve lenfoma hastalarının yakınlarının umutsuzluk düzeylerinden yüksek çıkmıştır. Bu durum kanser çeşidinin getirdiği farklı yüklerle (örneğin; kolon kanseri hastalarının kolostomi kullanmaları, meme kanseri hastalarının beden imgelerinde değişikliklere yol açması gibi), hastalığın prognozuna bağlı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmamızda medeni durum, eğitim durumu, meslek, İstanbul'da yaşama, tanıyı öğrendikten sonra sigara ve alkol tüketiminde artış, hastalık süresi ve profesyonel destek alma değişkenlerinin algılanan sosyal destek ve umutsuzluk düzeylerine herhangi bir etkilerinin olmadığı bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: *Kanser, sosyal destek, umutsuzluk, hasta, hasta yakını*

Kaynakça

- Aslan, Ö. , Kömürcü, Ş. , Özet, K. ve Sekmen, A. (2007). Kanserli Hastalarda Umut. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 11 (2), 18-24.
- Ateşçi, F. Ç. , (2003). Kanser Hastalarında Psikiyatrik Bozukluklar ve İlişkili Etmenler. Türk Psikiyatri Dergisi 14: 145-152.
- Çelik, M. (2015). İmplant Edilebilen Kardiyoverter Defibrilatör (ICD) Hastalarında Algılanan Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri İstanbul Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dökmen, Y. Z. (2010). Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Eker, D., Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği [Factorial Structure, Validity, and Reliability of the Multidimensional Scale of Perceived Social Support]. Türk Psikoloji Dergisi 34: 17-25.
- Folkman, S. (2010). Stress, Coping, and Hope. Psycho-Oncology 19.9: 901-908.
- Guse, T. , Vermaak Y. (2011). Hope, Psychosocial Well-being and Socioeconomic Status Among a group of South African Adolescents. Journal of Psychology in Africa 21.4: 527-533.
- Kızıler, E. (2007). Kanserli Çocuğu Olan Ailelerin Sosyal Destek

- algısı, Umutsuzluk ve Baş Etme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. GATA Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Özer, B. U., Tezer, E. (2008). Umut ve Olumlu – Olumsuz Duygular Arasındaki İlişkiler. Dokuz Eylül Fakültesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 23, 81-86.
- Pelit, S. (2015). Jinekolojik Kanserli Hastanın Hastanede Bakımına Destek Veren Aile Üyelerinin Bakım Yükü ve Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyinin Belirlenmesi. Gazi Üniversitesi Hemşirelik Anabilim Dalı.
- Polat, Ü. (2011). İleri Evre Kanser Hastalarında Semptom Yönetiminde Bakım Verenlerin Roller ve Destek Gereksinimleri. Türk Onkoloji Dergisi 26.4: 193-8.
- Saunders, J. , C. (2003). Families Living with Severe Mental İllness: A Literature Review. Issues in Mental Health Nursing 24.2: 175-198.
- Subaşı, H. , Yıldız, G. , Tekin, S. (2016). Kanser Hastalarının Bakımıyla İlgilenen Yakınlarının Umut Düzeylerinin İncelenmesi. Journal of Turkish Educational Sciences 14.2.
- Tarhan, S. (2012). Umudun Özyeterlik, Algılanan Destek ve Kişilik Özelliklerinden Yordanması. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.